Avantgárd gondolkodásmód és magatartásforma

Kelemen Erzsébet: *A szavak ereje*

Szépirodalmi Figyelő, 2021

Egy negyedszázados – s még korántsem lezárt – alkotói tevékenységet vizsgál Kelemen Erzsébet alapos és jól szerkesztett monográfiája. A szerző közel két évtizede követi nyomon L. Simon László irodalmi tevékenységét. Számtalan esszét, tanulmányt és recenziót írt a költő megjelent művei kapcsán, és ezek összegző foglalatát tette közzé 2017-ben *A szöveg testén túl* című kötetében. A munka azonban nem állt meg, és a korábbi anyag mostanra kiegészült a kultúrpolitikai szerepet is vállaló költő esszéinek, tanulmányainak értékelésével, elemzésével.

Bár a politika manapság erősen megosztja a közvéleményt, Kelemen Erzsébet – egy konferencián elhangzott kérdésre is reflektálva – már a kötet bevezetőjében leszögezi, hogy csöppet sem természetellenes, ha egy költő a politikában is határozottan állást foglal. A magyar irodalomban pedig semmiképp sem egyedi esetről van szó, nálunk ennek szinte hagyománya van, s erre több példát is hoz – Mikszáth mellett a kortárs irodalom néhány jelesét is megemlítve (Göncz Árpád, Csurka István, Csengey Dénes, Szőcs Géza, Markó Béla, Kukorelly Endre), de hozzátehetjük még 19. századi klasszikusainkat, Kölcseyt, Vörösmartyt és Petőfit is.

L. Simon Lászlót első pillanattól kezdve az avantgárd-kötődés jellemezte. A *Magyar Műhely* negyedik nemzedékének tagjaként nem csupán a Párizsból hazaköltöző folyóirat tovább működtetésében vállalt szerepet, hanem „az avantgárd hazai térnyerésében, szervezésében és elfogadtatásában" is. A *Magyar Műhely* egyik érdeme, hogy „a Nyugatra kényszerült, illetve a Magyarországon és a környező államokban kilátástalan helyzetbe került" alkotók számára nyújtott publikációs teret egészen a rendszerváltásig. Kelemen Erzsébet – alapul véve a lap alapítói közt számon tartott Nagy Pál visszaemlékező írását – röviden összefoglalja a Magyar Műhely történetét az 1996-os megújulásig. Ez az a pont, ami egybeesik L. Simon László költői pályájának első önálló kötetével és a szerkesztői munkába való bekapcsolódásával.

A következő fejezetek a költői életmű egyes darabjait veszik górcső alá. Ebben hangsúlyos szerepet kap a nyitókötet [*(visszavonhatatlanul…)*], amely küllemében is különleges, hiszen egyrészt a japán hajtás különleges kötészeti technikájával készült, másrészt az illusztrációkat és a borítót is a szerző készítette. Néhány alkotást külön is kiemel – így például a püthagoraszi tanításokra hajazó „önvizsgálat" című munkát, amihez ironikus hangvételű ikervers is tartozik. De külön tanulmányt szentel a Miatyánk szövegfoszlány-variánsait beépítő prózaversnek (*csak a csönd*), amelyben „az értelmi egységeket elválasztó gondolatjelek […] nemcsak központosítást helyettesítő elemek, de az emberi léthelyzet megjelenítői is, a már-már becketti Godot-ra váró […] lírai én lelkiállapotának jelei". L. Simon László tölcsérképversét pedig azért tartja fontosnak kiemelni Kelemen Erzsébet, mert – a saussure-i kétféle olvasási mód mellett – a vizualitás megjelenését is ehhez az íráshoz köti.

A monográfia további fejezetei is hasonló felépítésűek. A témához szükséges elméleti ismeretek taglalását követően – időrendbe szedve – a megjelent munkák, kötetek többszempontú értelmezése, összevető boncolgatása olvasható. Sok esetben ezek nem hagyományos elemzések, hanem a neoavantgárd fogalmi rendszere köré épített ismerkedések az avantgárd költészet lélektanával és a modern verstani formákkal. A szerző igazolva látja azt a tételt, hogy a betűk és szavak nem kizárólagos hordozói a tartalomnak, a mondanivalónak. Oda kell emelni mellé a látványt, a kompozíciót. Itt pedig nyomban megjelenik a modern technika is (részben mint segédeszköz, részben pedig az alkotás folyamatának aktív közreműködője).

Következő köteteiben Kelemen Erzsébet megítélése szerint L. Simon László megtalálta azt a sajátos világot, ami csak rá jellemző, és olyan „vizuális koncepciókat jelenít meg, ami […] a világirodalom műtörténetében is egészen egyedülálló". Mindezt úgy, hogy mérnöki pontossággal a legapróbb részeire bontja a nyelvet és az írásrendszert. A költő a munkafolyamat egyetlen elemét sem adja ki a kezéből, mindent maga tervez, szerkeszt, így valóságos könyvművek keletkeznek. Kelemen Erzsébet kiemeli, hogy szinte minden kötetnek van valami különleges érdekessége. Az *Egy paradigma lehetséges részlete* például „hibajegyzéket" tartalmaz, amely a régi könyvkultúrák gyakorlatát idézi, de jelen esetben fölveti a hibáknak az alkotói folyamatba való tudatos beemelését. Az *ISBN 963 7596 26 7* pedig a „lettrista kezdeményezéseket megőrizve a konceptualizmus műfaji sajátosságait is megjeleníti". A mindössze 21 lapból álló kiadvány lényege a „gondolat tárgyiasításának megvonása". A mű ugyanis az alkotó és a néző-olvasó fejében létezik. Hasonlóképpen a vizualitáson van a hangsúly a *met Amorf ózis* címet viselő kiadványban. L. Simon László munkái tehát messze túllépnek a szavak elsődleges jelentésén, és a vizualitásukkal, tipográfiai megformáltságukkal is hatni akarnak.

Mint arra a monográfia szerzője rávilágít, sajátos formabontást (és látszólagos ellentétet vagy távolságot) tapasztalhatunk a költő két egyazon évben (2003-ban) kiadott munkájában. A *Secretum sigillum* a betűtől való teljes eltávolodást demonstrálja, míg a *Nem lokalizálható* című kötet a hagyományos írásos kultúrába való beágyazottságot villantja fel. Különleges értéket képvisel a 2008-as kelteződésű *Japán hajtás*, amely a címben jelzett kötészeti technikának megfelelő formát követve lett a költő „felvágatlan és felvághatatlan" kötete. Kelemen Erzsébet részletesen bemutatja a mű tipográfiai különlegességeit, és felhívja a figyelmet a kép és szöveg sajátos együttélésére, hiszen az illusztrációk voltaképpen rejtve maradnak a belső oldalakon. A fotókat egyébként (egyetlen régi családi kép kivételével) L. Simon László készítette, s valójában kiindulópontjai is a verseknek. A kötetet a költő a szüleinek és nagyszüleinek ajánlotta, de számos kortárs irodalmár is megszólíttatik. Hasonlóan érdekes és izgalmas L. Simon László és Palkó Tibor képzőművész közös könyve (*Háromlábú lovat etető lány*), amelyben húsz – néhol erotikusba hajló – rajz látható ugyancsak húsz rövid szöveg kíséretében. E mozaikok egymást kiegészítve állnak össze történetté.

A monográfia következő szakasza a költő által készített borítóterveket veszi számba. A témakört illusztráló színes felvételek igazolják, hogy számtalan folyóirat (*Magyar Műhely, Kortárs, Szépirodalmi Figyelő*) és könyv borítójáról köszönnek vissza L. Simon László látványos és ötletgazdag munkái.

A negyedik fejezet a költő művészeti tartalmú írásait (esszéit, tanulmányait) tekinti át. Elsőként a 2005-ben megjelent *Hidak a Dunán* című gyűjteményt vizsgálja, amellyel L. Simon László „szellemi hidat próbál emelni az irodalmi élet peremtájai, a művészetfolyam különböző partjai között". A másik kiadvány a Velen-

cei-tó környéki szőlő és borkultúrába enged betekintést. A gazdagon illusztrált, kétnyelvű (magyar–német) kötet a térség „néprajzi és borászati hagyományaival, […] táji jellegzetességével, az ehhez kapcsolódó népszokásokkal" ismerteti meg az olvasót. A harmadik vizsgált könyv (*Szubjektív ikonosztáz*) többféle témával foglalkozó írások gyűjteménye. Helyet kaptak benne a kommunista diktatúra időszakára reflektáló műveket vizsgáló anyagok. De jelen vannak az avantgárd művészethez kapcsolható alkotókról (Kozma Lajos építész, Tamkó Sirató Károly vagy Kassák Lajos költészetéről) készített értekezések, fotográfiákról szóló munkák (például E. Csorba Csilla Ady Endre összes fényképét összegyűjtő kötetéről), illetve műalkotások írói-irodalmi megközelítései. Érdekességként külön is kiemeli a szerző a lengyel Lódz Kaliska művészcsoport kiállításáról szóló írást, amely messze túlmutat a fotográfián, és a feminista és kortárs genderirányzatok művészeti kritikája is megjelenik benne.

Közel másfél száz oldalt tesz ki az L. Simon László politikai-közéleti írásait górcső alá vevő fejezet. Kelemen Erzsébet már a felvezető írásban is alapos áttekintést nyújt, hogy aztán időrendben haladva vizsgálja a műveket. Elsőként a 2007-ben megjelent *Versenyhátrány*t, amely „az elemző jellegű tanulmányok és esszék mellett kritikákat, bírálatokat, vitairatokat" is tartalmazott. A közművelődési intézmények (könyvtárak, művelődési háza, múzeumok) helyzetével foglalkozó írások mellett különösen figyelmet érdemlőnek tekinti a szerző L. Simon Lászlónak az NKA érdekegyeztetés nélküli átszervezési kísérletéhez kapcsolódó munkáját („*N*agy *K*ulturális *Á*tverés"), illetve a Magyar Írószövetség elsorvasztására tett kísérletről szóló anyagot.

A költő 2010-es datálású könyve (*A római szekér*) nem esszék, hanem inkább tényfeltáró írások, állapotfelmérések, illetve az akkori kultúrpolitikát kritikusan szemlélő észrevételek gyűjteménye. Külön felhívja a figyelmet a szerző a kötet utolsó darabjára, amely egy Pozsgay Imrével készített – a Kádár-kor kultúrpolitikáját felidéző – izgalmas interjút tartalmaz. A *Személyes történelem* című kiadvány azért is különleges, mert ebben egyszerre jelennek meg a költő politikai pályára lépése előtt és az után született írások. A témaválasztásból adódóan itt a költő szűkebb szülőföldjéről és családjáról kaphat képet az olvasó. A szerző kiemeli, hogy több olyan alkotó is feltűnik az esszékben (pl. Illyés Gyula, Kalász Márton, Csoóri Sándor, Péntek Imre), akinek valamilyen kötődése van Fejér megyéhez.

A Carl Gustav Jung által megfogalmazott alapvetést szem előtt tartva (miszerint aki „hű marad a földhöz, az maradandó") vizsgálja Kelemen Erzsébet L. Simon László 2014-ben megjelent esszékötetét, amely a kultúrpolitika alakulásának 20–21. századi történetébe enged bepillantást. Rögzíti azt a tényt is, hogy „L. Simon László számára az iránytűt Klebelsberg Kuno jelentette", de a nemzeti identitás kialakításában közreműködő elődöket is követendő példaként említi. A szerző áttekinti a parlamenti felszólalásokat és a kultúrpolitikus-költővel készített interjúkat is.

A 2017-ben megjelent *Körbejárni a hazát* című válogatáskötetben (amelybe a régi írások mellé új anyagok is bekerültek) nem csupán Fejér megyei témákat dolgoz fel az író, hanem fontos szerepet kap a család is. Kelemen Erzsébet egyebek mellett az elkobzott dédapai örökség visszaszerzésének leírását emeli ki. De felbukkannak a művekben a székesfehérvári irodalmi élet meghatározó alakjai is, A Stixen túlra címet viselő fejezetben pedig – ahol írótársakat sirat el (pl. Mátis Líviát, Sobor Antalt és Deák Lászlót) – megjelenik az elmúlás-elválás fájdalma is.

Az utolsó tárgyalt mű a *Ki viszi a puskát? Emlékezet és politika* című kötet, amely azon túl, hogy emlékezéseket, ünnepi beszédeket tartalmaz (pl. a Trianoni diktátum 100. évfordulójára írott mű), áttekinti a jelenkor

kultúrpolitikáját, annak eredményeit. Kelemen Erzsébet nagyra értékeli azt a tettrekészséget, amire nem csupán a közölt írások utalnak, hanem L. Simon László gyakorlati tevékenysége is.

Kelemen Erzsébet monográfiája alapos és mély elemzésnek veti alá L. Simon László minden irányú tevékenységét. Elsősorban természetesen az alkotóval foglalkozik, a lírai énre fókuszál, de kellő részletességgel bemutatja a kultúrpolitikában is aktív szerepet vállaló költő esszéista, próza- és tanulmányírói munkásságát is. A gyűjtemény célzottan L. Simon László *(visszavonhatatlanul…)* című (1996-os keltezésű) első kötetének megjelenéséhez igazítva – annak 25. évfordulóján látott napvilágot.

Oláh András

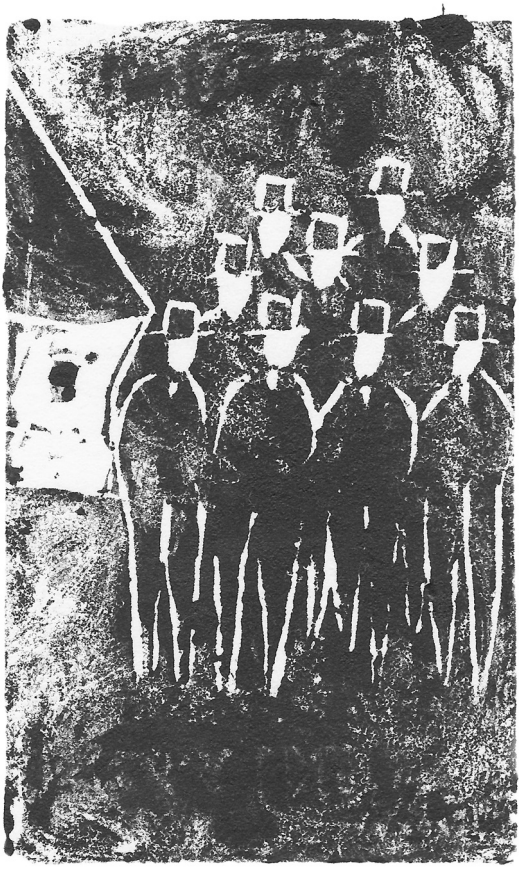

Györkös Mányi Albert: Köszöntő (fametszet)

OLÁH ANDRÁS (1959) költő, drámaíró. Mátészalkán él. Legutóbbi kötete: *Fagypont alatt* (2020).